

zwarte, fysieke arbeid, de vrouw die de 'basis' – de winkel – be-
mande, de kinderen die van jongs
af aan ondanks arbeidswetten
werden ingeschakeld, et cetera.
Pollmann benadrukt drie zaken in
haar boek. Vrouwen speelden een
onmisbare rol in de Nederlandse
middenstand. Niet alleen als
werkkraacht achter de toonbank,
maar ook als boekhouder, inkoop-
ster, contactpersoon in de wijk
en debiteurenbewaakster – de
man liet te vaak 'op de lat' kopen.
Ze waren dus veel zelfstandiger
dan veel andere vrouwen in die
tijd. Het tweede punt: menig
middenstander was meestal
ook arbeider. Er was vaak geen
familie-inkomen; beide geld-
bronnen waren hard nodig. Ten
slotte heeft Pollmann het over het
vermeende conservatisme van de
middenstand, een gegeven dat
zij afwijst. Volgens haar is er geen
bewijs van. Ik lees ook weinig
bewijs van het tegendeel.
Pollmann heeft voor haar boek
geput uit statistische overzichten,
maar vooral uit publicaties van
lokale historische verenigingen.
Ook putte zij uit, op haar verzoek
geschreven, memoires en uit de
overgeleverde informatie van
haar eigen familie. In de inleiding
wijst zij wel op de beperkingen
van het menselijk geheugen, de
aloude uitdaging van *oral history*.
Pollmann rekent in *Liever kleine
baas dan grote knecht* af met een
romantisch beeld over de kleine
zelfstandige als verbindende
schakel tussen arbeiders en de
hogere klassen. Ten eerste waren
nogal wat middenstanders zoals
gezegd zelf (deels) ook arbeider.
Daarnaast was de klant soms
wel heel erg koning, die op alle
tijden prompte service verlangde.
Vooral de 'grote boeren' die één
keer per jaar afrekenden en zo
naar een ander konden gaan –
krijgen ervan langs. De winkelier
moest ook altijd opletten wat er
werd gezegd. Klanten kunnen
zich weliswaar over van alles uit-
spreken, maar achter de toonbank
was discretie usance. Ook kon
je jezelf niet al te nadrukkelijk

tot een bepaalde zuil verklaren.
Dat kon klanten kosten, waarbij
Pollmann direct aantoonde dat de
verzuiling er wel was, maar lang
niet altijd leidde tot het alleen
kopen binnen de eigen zuil.
Het boek steunt deels op de foto's
van Ben van Meerendonk, die bij
het Internationaal Instituut voor
Sociale Geschiedenis berusten. De
medeoprichter van World Press
Photo heeft nogal wat herken-
bare beelden – de vrouw achter
de toonbank, de bloemenventer
aan de deur, de bakker met zijn
duivenkater – vastgelegd.
Tegen het einde van het boek ver-
wijst Pollmann nadrukkelijk naar
het zeer succesvolle *Gouden jaren*
van collega-journalist Annegreet
van Bergen, zij het met een vraag-
teken. Vanaf 1950 ging het zeker
beter in Nederland. Toch was
veertig procent van de Neder-
landse middenstanders daarnaast
nog arbeider. Tegen 1970 werd
dat minder, maar waren grootwin-
kelbedrijf en supermarkt geduch-
te concurrenten geworden.
Het verhaal van mijn opa's bedrijf
Melkinrichting Onrust is vooral
een oorlogsverhaal. Getekend
als hij was, heeft hij nooit over
de oorlog verteld. Hij en de twee
andere venters hadden lopers
voor de huizen en zijn meermalen
gestuit op 'Joodse mensen' (zoals
dat werd gezegd) die zichzelf
hebben opgehangen. Natuurlijk
waren zij ook getuige van het
wegvoeren van een flink deel
van de bevolking van de Rivie-
renbuurt. Ik bezit een onooglijk
papiertje waarop Gerrit Onrust
werd gesommeerd om zich – op
6 juni 1944 om halfvier 's middags
– te vervoegen bij de beruchte
*Zentralstelle für Jüdische Auswan-
derung*. Ik stel mij zo voor dat hij
wist waar onderduikers waren. Ik
stel mij ook voor dat de bezetter
wist dat een melkboer zo iets wist.
Wat gezegd is, weet ik niet. Wat
ik wel weet is dat er na de oorlog
twee bomen als dank in Israël zijn
geplant. Ook dat was een gevolg
van middenstander zijn.

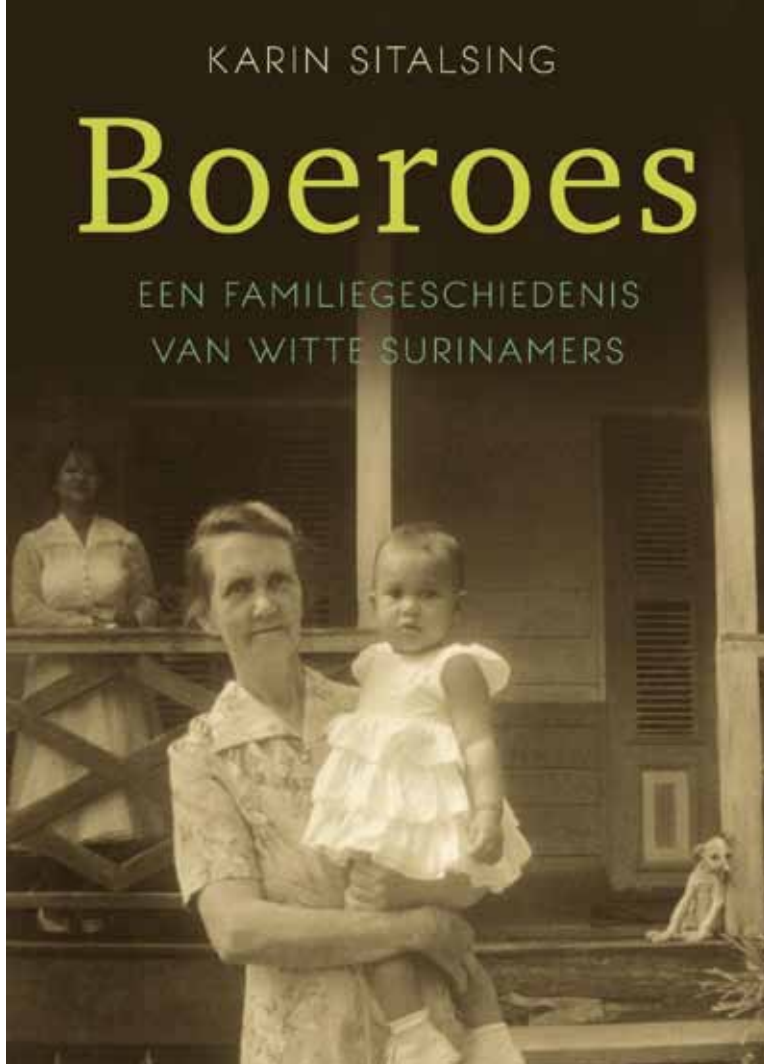
Ger Jan Onrust

Wentelen in twee werelden

Het is zondag 6 april 1845
als Arend van de Brandhof
de deur van de hervormde
kerk in Elst achter zich dichttrekt.
Het avontuur kan beginnen. Hij
en 383 anderen vertrekken naar
Suriname, een verre reis naar een
onbekend land, alwaar de grond
bewerkt moet worden. De groep
is huizen met drie kamers per
gezin en met vier beplante akkers
per woning, koeien, kippen en
gereedschap beloofd. In plaats
daarvan wordt – 41 dagen na ver-
trek – *zwamp* (moeras) gevonden
en de palissadepalmhouten hut-
ten zijn vier bij zes meter, één hut
per twee gezinnen. Sommigen
willen direct al weg.
Na vijf dagen overlijdt het eerste
kind en in korte tijd volgen 188
anderen. Buiktyfus is de waar-
schijnlijke boosdoener, maar
ook de slechte omstandigheden
spelen een rol. Plantage Voorzorg,
aan de overzijde van Groningen
aan de rivier Saramacca, is al af-
geraden door de plaatselijke arts
Tydeman. Ondanks tegenwer-
king in Suriname – blanken die
het land gingen bewerken, wat
moeten de slaven wel denken – is
het dringend noodzakelijk nieuwe
landbouwers te werven in het
vooruitzicht van de afschaffing
van de slavernij. De resterende
167 overlevenden trekken deels
naar de stad, gaan deels het land
bewerken, worden *boeroe*: hard-
werkende Surinaamse boeren en
arbeiders met een blanke huid.
Hoewel haar naam het niet doet
vermoeden – haar vader is een
Surinamer van Hindoestaanse
afkomst – heeft Karin Sitalsing
een boeroeachtergrond: haar
moeder, Anne Marie Loor, is een
boeroe. Sitalsing volgt in de
sporen van andere journalisten –
zie Judith Koelemeijer, Alexander
Münninghoff, Marcia Luyten,

Wil Schackmann, Eva Vriend en Suzanna Jansen – die hun eigen of andermans familiegeschiedenis uitpluizen en niet alleen dat verhaal, maar ook hun persoonlijke verhaal vertellen. Van genoemde auteurs is Sitalsing nog het meest op zoek naar haar identiteit.

Sitalsing: 'Bij Surinamers voel ik mij soms een beetje Surinaams, al zou geen enkele Surinamer mij als echte Surinamer beschouwen.' En in de epiloog: 'Nederlanders vinden mij bruin. Surinamers vinden mij wit. Maar nooit had ik last van mijn ontworteldheid. Sterker nog: ik vond het wel iets hebben. Ik wentelde me in beide werelden, de Surinaamse en de Nederlandse. Trots op allebei, op mijn Hollandse sproeten, mijn zwarte ogen en mijn hopjesvlahuid.' Na de mislukking aan de Saramacca vestigen de meeste boeroes zich op Uitvlugt, aan de rand van Paramaribo. Men gaat aan de slag met wisselcultuur; het ene jaar wordt cassave geplant, het jaar daarop bananen en daarna bataten. De boeroes worden daarnaast ook de melkleveranciers van Suriname. In Nederland waren ze gewend – gedreven door het calvinisme – hard te werken en daar gaan ze in Suriname mee door. Het zijn nuchtere, ijverige en soms koppige blanke Surinamers. Ook het onderwijs moet op niveau zijn – er moet wel iets van

Boeroes. Een familiegeschiedenis van witte Surinamers. *Karin Sitalsing* (Atlas Contact, Amsterdam 2016), 272 blz., € 21,99

het leven worden gemaakt. En dat leven duurt lang: wie Voorzorg overleeft, is sterk. Dat geldt ook voor hun nakomelingen. Boeroes blijken een erfelijke afweer tegen tyfus te hebben. Waar aanvanke-

lijk vooral binnen de eigen groep relaties werden aangegaan, is daar tegenwoordig veel minder sprake van. Het is vrijwel onmogelijk te zeggen hoeveel boeroes er op dit moment in Suriname (en in Nederland – ook zij namen deel aan de exodus rond de onafhankelijkheidsverklaring) zijn. Historicus en oom André Loor kreeg in 1995 de opdracht de geschiedenis van de boeroes te boekstaven. De boeroes bij elkaar krijgen? Dat zou vergeefse moeite zijn. 'Werk er liever aan goede Surinamers te kweken die trots zijn op hun boeroeafkomst,' zei Loor. Het was niet Sitalsings opdracht, maar het kan haast niet anders dat wie zich ook maar enigszins verbonden voelt met de boeroes, aan de hand van dit boek, trots is op zowel Suriname als de rol van de boeroevoorouders daarin.

Ger Jan Onrust ■

Kaart van Suriname uit 1801. Nationaal Archief.